

YENİ ÜNİVERSİTELER KANUNU'nda KÜTÜPHANECİLİK MESLEĞİ*

Dr. Jale BAYSAL

I. Ü. Edebiyat Fakültesi
Kütüphane Md.

Değerli Meslektaşlarım,

Türk Kütüphaneciler Derneği, beşinci kurultayını da toplamış bulunuyor. Değeri, önemi, daha açıklcası ne olduğu toplum tarafından kesin olarak bilinmeyen bir mesleğin kuruluşu olarak, derneğimizin, varlığını bu kadar uzun bir zamandan beri koruyabilmiş, kütüphaneciler arasında birlik ve beraberliği sürdürebilmiş olması seviniyecek bir olaydır. Mesleğimizdeki gelişmeleri bize bildirecek, gerektiği zaman inandığımız doğruları ve haklarımızı koruyabilecek bir yayın organını; Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'ni de yine çok uzun bir zamandan beri yaşatabilmesi de gerçekten ögünülecek, ayrı bir başarıdır.

Derneğimiz, mesleğimizin karakteri ve iyi tanınmamış olması yüzünden, Tabibler Odası, Mühendisler Odası, Ticaret ve Sanayi Odası gibi, adını işitenin yüreğine, he-

men bir saygı ve ürküntü verebilecek bir kuruluş değildir. Bu yüzden de niteliği ile değil niceliği ile, yani üye sayısının çokluğu oranında değer ifade edecek, etkili olabilecektir. Kısacası, her yönetim kurulu başkanının amacı, şehirdeki bütün kütüphanecileri temsil etmek, genel başkanımızın amacı da bütün Türkiye kütüphanecilerini çevresinde toplanmış görmek olmalıdır, sayıyoruz.

Etkili olmakla kasedtiğimiz şudur : Mesleğimizin bir çok problemleri var. Bunları aylar boyu, yıllar boyu kendi aramızda konuşuyor, tartışıyor, birbirimizi onaylıyor, dertleşip gidiyoruz. Oysa ki bu problemler, bazı komisyonlarda, bazı kurullarda, hatta Büyük Millet Meclisinde sonuca bağlanmakta, çözümlenmekte veya çözümlenememektedirler. Türk Kütüphaneciler Derneği şubelerinin düzenledikleri konferanslara, konserlere, toplantılara ve özellikle bültenimize candan teşekkür etmekle beraber, dernekten

*Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı'nda, 17 Ağustos 1970 Pazartesi günü Aysel San tarafından okunmuştur.

asıl bu problemlerin çözümlenmesi işi ile uğraşan ve uğraşacak olan kullarlarda sesimizi duyurmasını ve işte asıl buralarda etkili olmasını bekliyoruz.

Türkiye, son yıllarda, bir sıra sosyal tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bunlardan ikisi, özellikle bir meslek elemanı olarak kütüphanecinin durumunu şiddetle etkileyecek önemdedir :

Birincisi, geçtiğimiz ayda çıkarılmış bulunan personel kanunu, ikincisi, henüz çalışmaları bitirilmemiş bulunan Üniversiteler Kanunu ile gerçekleşecek olan sosyal tedbirler...

Bu kanunların, özellikle Personel Kanunu'nun, kütüphaneden çok kütüphanecinin kişisel dertleri ile ilgili olduğu bir gerçektir. Ama şurası da gerçektir ki, başarılmak istenilen her işte ana unsur, insan unsurudur. Modern, hatta sık kütüphane yapıları iyidir, milyonluk depoları, binlerce kişilik okuma salonları, geniş bütçeler, hattâ raflara dizilmiş binlerce cilt de iyidir. Ama bütün bu cansız nesnelere canlandırılacak, o ciltlerdeki bilgileri değerlendirecek, işe yaratacak, bilgiyi etkili hale getirebilecek olan, ancak kütüphanecidir. Yeterli meslek elemanı kazanabilmenin ilk şartı, o mesleğin şartlarını gereği gibi düzenleyebilmektir.

Personel Kanunu artık son şeklini almış bulunduğu göre, şimdi-

lik bu konuyu bir tarafa bırakarak Üniversiteler Kanunu ve Üniversite kütüphanecilerinin bu kanunda ele alınış şekilleri üzerinde durmak istiyorum. Öyle sanıyorum ki, söz konusu olan ister Üniversiteler kanunu, ister halk eğitimi ile ilgili bir kanun veya Milli eğitimimizle ilgili herhangi bir kanun olsun, halk kütüphanecisinin, okul kütüphanecisinin veya üniversite kütüphanecisinin, kanun hazırlayanlarca ele alınış şekli, birbirine benzemektedir. Bu bakımdan, açıklamalarımın bütün kütüphaneci arkadaşlarım için gücümün yettiği ölçüde faydalı olabileceğini umdum ve «Üniversiteler Kanununda Kütüphanecilik Mesleği» konulu bir tebliğ hazırladım.

Bu arada şu noktaya da önemle işaret etmek isterim : Kanun hazırlayıcılardan, mesleğimizle ilgili bütün problemleri ayrıntılı olarak bilmelerini bekleyemeyiz. Bir mesleği en iyi, onun sahibi tanır, bunun için de gerekli açıklamaları ve uyarımları yapmak doğrudan doğruya onun görevidir. Eğer biz bu görevimizi yerine getirmesek, ortaya çıkacak istenmeyen sonuçların da ilk sorumlusu yine kendimiz oluruz.

Üniveristeler Kanunu ve Üniversite Kütüphanecileri konusunu oldukça eski bir tarihten ele almak gerekiyor :

1952'de Türkiye kütüphanecilerinde incelemeler yapmak üzere

gönderilen, Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Özel Müşaviri Dr. L.S. Thompson, Millî Eğitim Bakanlığına sunduğu raporda, aşağıdaki açıklamayı yaptı :

«Bir Üniverisete Kütüphanesi Müdürü olarak samimiyetle belirtmek isterim ki, Üniversite Kütüphanelerinizin durumu beni ciddi endişelere sevketmiştir. Bir ikisi müstesna idareleri son derece kötüdür. Ankara ve İstanbuldaki kütüphane hizmetleri için yapılan masraf tutarı aynı büyüklükteki Amerikan Üniversitelerindekinden çok daha fazladır ve maaş nisbetleri arasındaki farklar hesaba katılmamayacak olursa, üniversite kütüphaneleri için bizim yaptığımız tahsislerin sizinkilerin yanında cılız kaldığını söyleyebilirim». (1)

Özel kanunlarla kurulmuş bulunan Hacettepe ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kütüphaneleri bir yana bırakılmak şartıyla Thompson, aynı cümlelerin altını bugün de imzalayabilir. 1952'den bu yana hiç bir yeni karar alınmamış, durumda fazla bir değişiklik olmamıştır.

1968'de Üniversitelerimiz, yeni bir üniversiteler Kanunu hazırlamaya karar verdikleri zaman, üniversitenin bütünü ile beraber, kütüphanelerde de gerekli düzenlemeleri yapabilmek üzere, büyük bir şans kapısı açılmış oluyordu. Ne yazık

ki, İstanbul Üniversitesinin 27 Mart 1969'da Millî Eğitim Bakanlığına gönderdiği reform tasarısını gözden geçirdik ve kütüphane sözcüğüne ancak bir kere rastlayabildik :

«Kütüphane müdürleri, yönetim kurulu kararı ile tayin olunurlar». (2)

Durum bize, mesleğimizin ve problemlerimizin, onları en yakından tanıması gereken bir çevrede bile ne kadar az bilindiğini açıkça göstermiş oldu. Bunun üzerine 25 Ocak 1969'da Ankarada, Millî Eğitim Bakanı başkanlığında toplanarak, çeşitli Üniversitelerin hazırladıkları tasarılar üzerinde çalışacak, ortak Üniveristeler Kanunu Tasarısını hazırlayacak komisyona, üniversite kütüphanelerinin problemi ni duyuracak bir rapor hazırladık. Rapor, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Başkanlığı tarafından İstanbul Üniversitesi ilgililerine ulaştırılmış, bir çok kopyaları konu ile ilgileneceğini umduğumuz meslekdaşlarımıza ve yetkililere ulaştırılmıştı. Raporu bizzat Millî Eğitim Bakanına ulaştıran Kütüphaneler Genel Müdürü sayın Abdülkadir Salgır'ın özel ilgisini her zaman teşekkürlerle hatırlayacağız.

Ne yazık ki bütün bu emek bir sonuca ulaşmamıştı. Ortak komisyonun hazırladığı ve genellikle Reform Tasarısı diye anılan 1970 tarih-

(1) Thompson, Dr. L. S. : Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı. İstanbul 1952 Millî Eğitim Basımevi. (s. 9)

(2) Üniversite olayları. İstanbul Üniversitesinin belgelere dayanan açıklaması. İstanbul 1969 Sermat Matbaası (s. 23)

li Üniversiteler Kanunu Tasarısı, basılıp elimize geçtiği zaman, istediklerimizden hiç birinin yine dikkate alınmamış olduğunu gördük.

Bakanlık, bu tasarımı Millet Meclisine havale etmeden önce, tek-rar gözden geçirme işini 5 memur, 5 asistan, 5 öğrenci ve 5 senatörden kurulacak bir komisyona havale etme kararı aldığı zaman, bu komisyona 5 memur temsilcisi arasında bir de kütüphanecinin girmesini sağlamak üzere yeni çabalara girişmek gerekti. Biz, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecileri bunu da başardıysa da, komisyon, türlü sebeplerle çalışmalarını sonuçlandırmayı başaramadı. Temsilcilerden istediklerini yazılı olarak Rektörlüğe bildirmeleri istenildiğinde, bütün elde etmiş olduğumuz şey kütüphane problemleri üzerine Üniversite Senatosunun ilgisini çekmiş olmaktan, bu problemlere bir parça yaklaşmasını temin etmiş olmaktan başka bir şey değildi.

İstediklerimizi uzun kanun maddeleri halinde arkadaşlarımızla tek tek duyurmakla, onları teknik bir konuda belki de sıkılmış olcağımı düşünerek sadece üniversite kütüphanelerimizi bugünkü şartları ile tanımalarına hizmet etmek için, isteklerimizin genel gerekçesini sunmakla yetineceğim :

1970 tarihli Üniversiteler Kanunu Tasarısı'nın madde 3, b ve c bölümleri : «bütün bilimsel ve teknik

sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, öğrencilerini yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış elemanlar olarak yetiştirmek, üniversitelerin görevidir», kayıtlarını koymaktır.

Üniversiteler içinde bilimsel araştırma, geliştirme ve öğretimin iki temel dayanağı vardır :

Laboratuvarlar Kütüphaneler

Üniversitelerimizin kütüphaneleri, yukarda anılan çapta bir araştırmayı ve öğretimi destekleyecek durumda değildirler. Reform tasarısında da aksaklıkları giderici, kütüphaneleri geliştirici her hangi bir hükme rastlanmamaktadır.

Üniversite kütüphanelerimizi düzenleme amacı ile bugüne kadar yayınlanmış çalışmaların işaret ettikleri başlıca kusurları 5 madde halinde özetleyebiliriz :

1 — Üniversitelerde hesapsız ve bazan gereksiz seminer ve enstitü koleksiyonları mevcut bulunmakta, üniversiteler, kaç kütüphaneleri mevcut bulunduğunu ve kütüphane hizmetleri için sarfettikleri paranın miktarını bile tam söyleyememektedirler.

2 — Yapılan masrafa rağmen iyi sonuçların alınmamasının sebebi, merkezî bir kütüphane idaresinin bulunmamasıdır.

3 — Plân ve koordinasyon yokluğu yüzünden kütüphaneler başına buyruk, düzensiz bir çalışmaya yönelmişlerdir.

4 — Türk ilminin kurulması ve gelişmesi, bilim adamlarımızın uluslararası standartlara uygun, orjinal çalışmalarla tanınabilmeleri, her şeyden önce ihtisas kütüphanelerinin zenginliğine ve mükemmelliğine bağlıdır. Halbuki iyi yetişmiş uzman kütüphanecilerin yokluğu yüzünden, verilen tahsisat beceriksiz ellerde israf edilmektedir.

5 — Kütüphane personelinin statusünü tesbit ve tayin eden bir kanun maalesef şimdiye kadar çıkarılamamıştır (3).

Bizim görüşümüze göre, üniversite kütüphanelerimizin problemleri iki temel noktada toplanabilir :

1 — Kütüphane personelinin problemleri,

2 — Kütüphane organizasyonundaki kusurlar.

1 — Kütüphaneciliğin bugün artık yüksek öğrenime dayanması gereken ayrı bir meslek değeri kazandığını kabul eden üniversitelerimiz, Ankara ve İstanbul'da kütüphanecilik bölümleri kurmuşlardır. Fakat kendi kütüphanelerinde yetişkin eleman kullanabilmek için gerekli şartlardan yoksundurlar. Üniversite içinde kütüphanecilik mesleği, hiç

bir gelişme şansı olmayan bir meslektir. Durumu en iyi, aşağıdaki örnekle açıklayabiliriz :

Istanbul Üniversitesinin, yeni Üniversite Kütüphanesi inşaatı için, ilk elde 13 milyon lira elde ettiği bildiriliyor. Eldeki projeye göre kütüphanenin 2 milyon, kitap alabilecek depoları, 1000 kişilik okuma salonları bulunacak. Uzman raporlarına göre, burada, en az 70 kişilik bir kütüphaneci kadrosu gerekli. Bu kütüphanenin müdürü içinse, üniversitenin bir kuruluşa bile makam ödeneği veya tazminatı yok. Bir kütüphaneci, 2.000 kitaplık bir seminer kütüphanesini de yönetse, üniversite kütüphanesine müdür seçilecek yetenekte de olsa, 20 yıllık hizmetten sonra ancak 1200 lira net ücret alabiliyor.

Hazırladığı kanun tasarısında fakülte sekreterlerinden, dün mezun olup bugün çalışmaya başlamış asistanlara kadar (haklı olarak) tazminat istemeyi düşünen, iyi niyetli bir bilim kurumunun, üniversite için temel bir değer taşıyan uzman kütüphanecilerini hatırlamayışını anlayabilmek, gerçekten çok güçtür.

Böyle bir durumun sebebi bize, başlangıçta üniversitelerdeki seminer ve enstitü kütüphanelerinin bilimsel işleri ile ilgilenmeyi doğrudan doğruya öğretim üyelerinin üzerlerine almış bulunmalarındır. Bugün artık üniversite içinde, her alanda görülen büyük gelişme, öğretim üyelerinin kütüphanelerle de

(3) Thompson, yukardaki yayın.
Karayalçın, Prof. Dr. Y. : Üniversite ve İhtisas Kütüphaneleri ile Üniversite Kütüphaneciliği hakkında kanun projesi. Ankara 1964 Ajans - Türk Matbaası.

ilgilenmelerine imkân vermeyecek dereceye ulaşmış, kütüphaneler, başlangıçla ölçülemeyecek şekilde büyümüş, kitap ve dergi satın alma ödenekleri yüzbin liralara üstünde bir çok yeni Fakülte Kütüphanesi kurulmuştur. Üniversite kütüphane diye bir şeye sahip olacaksa, bundan böyle bunun ancak meslek eğitimi görmüş, gerçek kütüphaneciler eliyle yapılabilir.

1970 tarihli Üniversiteler Kanunu Tasarısı'nın 65. maddesi : «Her fakültede dekanın emrinde ve fakülte yönetim örgütünün başında bir fakülte sekreteri ve maiyetinde büro ve iç hizmet işlerini görmek üzere gereği kadar memur ve hizmetli bulunur», demektedir.

Müdürler de dahil olmak üzere, bugün üniversitelerimizde çalışan kütüphaneciler, büro sınıfından eleman muamelesi görmektedirler. Kanununun 44. maddesi, uzmanlar arasında kütüphanelerde çalışanları da anmakta ise de, uzman kütüphaneci unvanının ne maddî ne manevî ne idarî bakımdan bir mânası vardır. İstanbul Üniversitesinde sadece iki uzman kütüphaneci kadrosu bulunmakta, bu uzmanlar her bakımdan büro personelinin tâbi oldukları şartlara bağlı sayılmaktadırlar.

Kütüphanecilik bilimsel bir işdir, bir evrak kayıt işi değildir. Modern sınıflandırma düzenleri hakkında bilgi sahibi olmadan, çeşitli bilim alanlarının sınıfları, tarihsel

gelişmeleri, terminolojileri üzerine bir şey bilmeden, yabancı dil bilgisi bulunmadan, bir araştırma kütüphanesinin 40.000 kitabını sınıflandırmaya, yayınların içerisine aldıkları bilgileri araştırmacılara ulaştırmaya imkân yoktur.

Üniversitelerimizin kütüphanelerinde hiç değilse geleceği garantiye alabilmek, yeterli meslek elemanına sahip olabilmek için her şeyden önce bir meslek olarak kütüphaneciliği tanımak, kütüphaneci personelin şartlarını da mesleğin haysiyetine yaraşır şekilde düzenlemek gerektir.

2 — Üniversite kütüphanelerinin organizasyon kusurları :

Seminer, enstitü ve klinik kütüphaneleri ile fakülte genel kütüphaneleri, genel kütüphaneler ile de üniversite merkez kütüphaneleri arasında sıkı bir meslekî bağ kurmak veya mümkün olduğu hallerde bunları birleştirme yoluna gitmek çok gereklidir.

Bugün için fakülte kütüphaneleri dekanlıklara, üniversite merkez kütüphaneleri rektörlüklere bağlıdır. Meslekî bakımdan merkezi bir otorite yoktur. Buna bağlı olarak da toplu kataloglar yoktur, ortak bir planlama imkânı yoktur. Aynı yayınlar, fakültelerin çeşitli kütüphanelerine, tek nusha ile yetinmek mümkün olduğu hallerde bile tekrar tekrar satın alınmakta, döviz hem bu şekilde, hem değersiz yayın-

lara yatırılmak suretiyle israf edilmektedir.

Değişik kataloglama sistemleri, bunların yetersizliği, değişik açılış kapanış saatları, kitap verme konusunda ayrı ayrı metodlar, her türlü mesleki kontrolün dışında başbozuk bir çalışma, araştırma ve inceleme konusunda elle tutulur engeller haline gelmişlerdir.

Sayın meslekdaşlarım, Üniversite kesiminde halimiz işte budur. Ve bu durumun kökünden halledilebilmesi, hazırlanmakta bulunan Üniversiteler Kanunu ile hâlâ mümkündür. Kişisel çabalarımızın olumlu sonuç vereceğinden bizler çok şüpheliyiz. Yukarıda açıkladığımız büyük kusurları gidereceğini umduğumuz isteklerimizden, kanuna konmasını istediğimiz hükümlerden bir çoğunun reddedildiğini, İstanbul Üniversitesinin hazırladığı son tasarıya giremediğini şimdiden biliyoruz. Bu günler, Türk Kütüphaneciler Derneğinin bizce imtihan günleridir. İstanbul Üniversitesinin anlamadığını, başka üniversitelerimiz anlayabilir. Onların kabul etmediğini Büyük Millet Meclisinde kabul edecekler bulunabilir. Yeter ki Türk Kütüphaneciler Derneği bu kadar önemli bir konuda ağırlığını koyabilsin, sesini duyurabilsin, dinletebilsin.

Gerek üniversite kütüphanecisi, gerek başka tür kütüphanelerde çalışan meslekdaşlarımız için, bizce ilk yapılması gereken, kütüphaneci-

lik mesleğinin tanıtılması, personel dairesinde, bakanlıklarda ve üniversitelerde, çeşitli tüzük ve kanunlarda mesleğin tam bir tarifinin yapılmasıdır. «Kütüphaneci şu okulu bitirmiş, şu yeteneklere sahip, görevi şu olan bir meslek elemanıdır» demek ve bunu kabul ettirmek lâzımdır. Bu konuda kendileri ile görüştüğümüz bazı meslekdaşlar, bu işin çok güç olacağını, aramızda durumları, diplomaları, yetenekleri farklı bir çok değerli kütüphaneci varken katı tariflere gitmenin tehlikeli olacağını düşünmektedirler. Bu durum, mesleğimizin biraz da niteliği icabıdır. Bir kütüphanede bilimsel yardımcıları da gereklidir, kitap ciltleyen, salon gözcülüğü, hesap memurluğu yapan elemanlar da gereklidir. Mesleğin genel bir tarifini yaptıktan sonra, kendi içinde sınıflamalara gidilebilir. Dünyanın başka ülkelerinde de aynı şey yapılmıştır. Meselâ Almanya'da bir bilimsel kütüphaneci, bir yüksek kütüphaneci bir de kütüphane yardımcısı kavramı vardır. Elemanı çok az olan kütüphanelerde bu tür sınıflandırmalara gidemeyeceğimize göre, Personel Kanununun yaptığı gibi diplomayı tek ölçü olarak almak zorunda kalmamızı, bu da haksızlıklara yol açmaz mı, diye sorulabilir. Aramızda, tevazularını incitmemek için adlarını anmak istemediğim öyle meslekdaşlarımız var ki, bunlardan diploma sormak doğrusu saygısızlık olurdu. Fakat katı veya yumuşak, mesleğimizi tarif edebilmek, tanıtılabilmek

için böyle ölçülere de gerekirse başvurmak zorundayız. Bir kütüphanecilik kariyerinin artık ortaya çıkması lâzımdır. Hukukun temel prensiplerinden biri müktesep hak prensibidir. Kütüphaneci olarak yeteneğini ispatlamış meslekdaşlarımızın hakları ve üstün değerleri bu pren-

sibe dayanarak her zaman korunabilir. Ama bundan sonrası için, biz buyuz, bunu yaparız, mesleğimiz budur, demek yöneticiler katında isteklerimizi savunabilmenin ilk şartıdır gibi görünmektedir.

Bütün meslekdaşlarımı saygıyla selâmlar, Türk Kütüphaneciler Derneğine başarılar dilerim.

BİR AÇIKLAMA ve DÜZELTME

Dr. Jale Baysal'ın önceki sayımızda (XIX/3, 187-195) yayınlanan «Kütüphanelerde Elektronik Beyin» başlıklı yazısının değişik yerlerinde geçen «kümülyasyon» terimi, geçtiği yerlerdeki anlamları dikkate alınarak, Yazı Kurulumuzca «toplama» ve biriktirme» kelimeleri ile karşılanmıştı. Yazarın isteği üzerine, bu cümleleri açıklıyoruz. Parantez içindeki kelimeler, karşılık olarak yazıda tarafımızdan kullanılan kelimelerdir :

1. 189'uncu sayfa'da, 2'nci sütunun 27-31'inci satırları : «Deutsche Bibliography, bilindiği gibi haftalık yayınlanmakta, 6 ayda ve 5 yılda bir kümüle edilmektedir (toplanmaktadır). 1951-1955 arası kümülyasyonu (birleştirilmesi) 15 yıldan beri yapılamamıştır.»

2. 190'inci sayfada, 1'inci sütunun 11'inci satırı : «Kümüle etmek (biriktirmek)»

3. 195'inci sayfada, 1'inci sütunun 16-18'inci satırları : «indeks hazırlamak bütün künyeleri kümüle etmekten (toplamaktan) daha kolay ve elverişli bir yoldur.»

Ayrıca, 194'üncü sayfada, birinci sütunun 24'üncü satırındaki «gibi» kelimesi, 20'nci satırdaki «hazırlansın» kelimesinin sonuna gelecek, yazının son kelimesi de «bulunacaktır» değil, «bulunmaktadır» olacaktır.

Düzeltiliriz.